

A BUDAPESTI

DÁVID FERENCZ-EGYLET

II.

ÉVKÖNYVE

1902—1903.

BUDAPEST, 1903.

KÁROLYI GYÖRGY KÖ- ÉS KÖNYVNYOMDÁJA.

Tartalomjegyzék.

	Oldal
I. Felolvasó ülés.	
Vallásunk, az unitárius vallás, a vallások nagy családjában — dr. Kőváry László	1
Ki volt Dávid Ferencz? (költ.) — Józán Miklós	10
II. Felolvasó ülés.	
Unitáriusok az egyetemes magyar irodalomban. — dr. Ürmössy Gyula	12
III. Felolvasó ülés.	
Protestantizmus és Unitarizmus — Perczelné Kozma Flóra	24
IV. Felolvasó ülés.	
Ima — Józán Miklós	32
A buddhizmusról — dr. Semayer Vilibáld	33
Nirvana (költ.) — Mátrai B. Béla	39
V. Felolvasó ülés.	
Leányaink otthona Londonban — dr. Korchmárosné Buzogány Mária	41
Tennyson: »In Memoriam« — Józán Miklós	54
VI. Felolvasó ülés.	
A biblia mai világitásban — dr. Boros György	62
Izzó tüzek (költ.) — Murányi Farkas Sándor	75
Évi rendes közgyűlés.	
Elnöki megnyitó — Ürmössy Miklós	79
Kivonat az alapszabályokból	89
Tagok névsora	91

Felolvasó ülés.

(1902. november 15.)

1. Orgonajáték	<i>Krausz Gusztáv.</i>
2. »Dicsőítés« (karének)	<i>Budai Munkás Dalárda.</i>
3. Ima	<i>Fózan Miklós</i> lelkész.
4. Solo: »O Golgotha« (1709-ből)	<i>Gyurman Irén</i> , főv. tanítónő.
5. »Vallásunk, az unitárius vallás, a vallások nagy családjában«	} <i>Dr. Kövály László</i> , akadémiai tag.
6. »Ki volt Dávid Ferencz ?« (költ.)	
7. »Az Urnak napja« (karének)	<i>Budai Munkás Dalárda.</i>

Vallásunk, az unitárius vallás, a vallások nagy családjában.

A midőn Egyházunk ezen exponált gyülekezete felolvasó asztalához hívott, ezen reám nézve megtisztelő felszólítást azon gondolattal fogadtam el, hogy mint ez idő szerint talán legöregebb unitárius, élő tanuságot tegyek, hogy hálás vagyok a gondviselésnek, hogy az unitárius vallásban születtem s ebben nevedtem. S a midőn éppen a mi apostolunk, Dávid Ferencz mártirhalála 323-ik évfordulója alkalmából hívott, feladatomban úgy véltem legjobban megfelelni, ha arról elmélkedem, hogy vallásunk az evangéliumból fakad s mi a lelki béke feltétele: a hit, szeretet és remény sterilizált forrása. S bár vallásunkat a keresztény vallások családjában, a vallások családfáján kívánám bemutatni, mint nem egyházi férfi dogmatikus fejtegetéseket nem ígérek; mint világi historikus kezelem tárgyat, nem annyiban történelmi, mint történet-bölcseleti felfogásban, a mennyire az isteni gondviselés tehetséggel megáldott.

Vallásunk a religió eszméjéből fakad, mely még nem vallás, nem felekezet. A religióból, mi az összemérés boldogító hite. Azon közös forrásból, hogy minden emberi teremtmény megdöb-

benve áll meg a teremtés titokzatossága, a világegyetem rendszerének törvényszerűsége előtt s felettünk egy gondviselés kezét sejti, melyet nem látunk, de mindenütt ott érezzük. Emberi gyarló létünk érzetéből s egy láthatatlan felsőbb hatalom jelentkezéseiből felfakadt az Istenben való hit, a gondviselés iránti bizalom. Az emberiség e közös áldása, közös morállal, a tizparancsolattal, mi különböző szövegezéssel az emberiség közös első törvénye.

A világ annyi vallása között, a keresztény vallás, melyet az összememberiség egyharmada hiszen és vall, a mózesi vallás, az ó-testamentum romjain keletkezett, hogy megmentse a zsidóságot, ezt a szerencsétlen népet, melyből ma nyolcz millió bolyong a világon. A mózesi vallás szakított az ázsiai népek bálványozásával, a görög-római világ politheizmusával, neki egy az Isten és láthatatlan. De csak az Izrael népének istene, mi kihívás számba ment az akkori emberiséggel szemben. De csak akkor szakasztott az ó-világ theokráciájával, ment a papi uralom alól királyság elé, mikor már késő volt. Rómától már meg volt támadva, le volt igazva, midőn megjelent a Jézus. S hirdeti népének, hogy az Isten nemcsak az Izrael népének, hanem az emberiség atyja, Istene; s mint az emberiség atyja, nem bosszuálló, hanem a szeretet istene s ha a mennyei hatalomban közös atyát tisztelünk, imádunk, akkor mi emberek testvérek, felebarátok vagyunk: s csak úgy szeretjük, tiszteljük, imádjuk az emberiség közös atyját, ha egymáshoz testvéri, felebaráti szeretettel viseltetünk. Az egy akol és egy pásztor gondolatja a szeretet kötelékében oly magasztos kijelentés abban a korban, hogy a farizeusok elkiáltják: feszítsd meg; az Olympus isteneit imádó római hatalom megfeszítette.

De már az eszme, hogy az egyén lelki békéje, a családi és társadalmi élet alapja csakis a szeretet érzelmén épülhet fel és állhat fenn boldogítólag, a keresztény vallás eszméjének magva el volt hintve. De hogy ne szült volna visszahatást e korban, melyben az emberiség legnagyobb része rabszolga; még a görög világban is ott áll a családi élet, hogy az anya csak szülője, de nem anyja fiának, a társadalom kasztokra van osztva. A szeretet, az emberek isten előtti egyenlősége, a felebaráti szeretet mindenkire kiterjesztése, meglepte az ó-világot. Annál jobban meglepte az akkori nagy hatalmat, Rómát, mely Julius Caesar hóditásai mámorában élt, az a kijelentés: »legyen béke a földön s az emberekhez jóakarattal.« Hogy lehet a szeretet a lelki béke, hogy lehet a földi béke a világbéke alapja, azon kornak igen poetikusnak, igen elméletinek, igen ideálisnak tűnt fel.

A jézusi vallás kijelentés, de még nem vallás. Hanem volt azon kornak egy a rómaiaktól leigázott nemzete, melynek nemes lelkéből a szépművészet, költészet, bölcsészet kipattant. A görög szellem fogta fel Jézus eszméi magasztosságát s megírta az Evangeliumot, az új testamentumot. Szövegezte a jézusi vallás elméletét. Az elnyomott görögnek a jézusi böcselet egyelőre arra jó, hogy mint példázatokban szájalomra, könyörületre, szeretetre készítse maga iránt a katonává vadult Rómát. A népvándorlás már kezdődik. Róma imperatorai otthona a tábor, majd a megtámadott Róma helyett Byzánczban székelnek. A római birodalom kétfelé, *keleti és nyugotira* szakad, két imperátort kap. A római imperium ezen megtámadott helyzetében a jézusi tan a byzáncki udvari körökben hatalmasan terjed. Templomokat, papokat kap, megkapja a keresztény-vallás elnevezést. De még egy az Isten. A ritus és lithurgiába benyomulnak a római imperium diadalmenetének fényes szertartásai, elemei. Benyomulnak a templomokba a bálványozásra emlékeztető szobrok helyett a képek, mit Róma pártol, Byzáncz ellenez. A dogma formulálásánál Róma fensőségre vergődik. Ázsiai tartományába, Niceában 325-ben zsinatot tart, mint hirdetni szeretik, háromszáztizennyolcz püspök jelent meg, de ma már kérdehetjük, honnan annyi püspök? vagy mit nevezhettek akkor püspöknek? Elég, hogy Árius tanát, az egy isten fogalmát anathema alá vetik; kimondják a Jézus istenségét. 388-ban detronizálják Jupitert, kimondják: a kereszténység legyen a vallásunk. Rómában a császárság megdől, a császárság romjain felépül a Szent Péter széke, a *pápaság*. Ez időtől kezdve a keleti császárság és Róma a vallás formulázása s a kereszténység központja kérdése felett szemben állanak. A nyugoti vallás beveszi az ostyát, a keleti nem; kezdődik az egyházi szakadás. A Frankbirodalom élén Nagy Károly fellép, a pápaságot a kereszténység egyházi, magát világi fejének proclamálja.

Itt megjelenik a magyar Európában. Hozzuk ősvallásunkat. S bár Ázsiából jövünk, a bálványozást nem ismerjük. Az Isten nekünk láthatatlan, csak templomunk nincs, kútfőknél, forrásoknál imádkozunk, áldozunk. Morálunk az, ami a kereszténységé, a szeretet érzelme, mi lovagiasságunkban, vendégszeretetünkben, családi életünkben fenmaradt.

S találunk egy Európát, melyben a pápaság s Nagy Károly által beindított egyetemesség, már csak képzelet. A keleti császárok simpatiával jegyzik fel megérkezésünket. A germánok kutyafejű tatárokat látnak bennünk, megtámadnak, hogy visszaüzenek. S mi,

mint a huszárok elődei, mutatjuk be magunkat. A vezérkorban tüntető felvonulásokat rendezünk Németországon keresztül, hogy honfoglalásunkat elismertessük. S félszázados évenkénti kirohásunkban Európa népét azon lelki állapotban találjuk, hogy lelki békéjét a rajongásban, imádkozásban, üdvözülés reményében való önsanyargatásban találja. A fegyvertől irtózik, fegyverünkkel szemben a papság oltalma, a gondviselés csodatevő erejében bizakodik. S egy feldarabolt Európát találunk, hol a jézusi tan: »béke legyen a földön s az emberekhez jóakarattal«, már szegre van akasztva. A keresztény morált görög, szláv, germán, latinfaj saját temperamentuma szerint értelmezi. A germánok támadják a latinokat. A keleti vallás szakaszt a nyugotival, kitér a papi nőtlenség, a papság rendisége, egyenruhája s szertartásaiban a latin nyelv elől. Nemcsak a lelki béke, a világbéke is fel van dülva.

E ponton következik be, hogy a pápaság a görög, szláv és germán elem ellen, bennünk támaszát találja, honfoglalásunkat, államalkotásunkat elismeri; nemzetnek, Európa negyedik népfajának ismer el. S mi felveszszük a római vallást azzal a feltétellel, hogy *főpapjainkat királyaink nevezzék, nemzeti papságot alkossanak.* S mint magyar nemzet és állam a római császárságnak feuduma ne legyünk, Szent István elrendeli, hogy legalább minden tíz falu egy templomot építsen, papját élelmezze.

Könnyen simulunk a római egyházhoz. Építjük a templomokat. De papjaink világi öltözetben járnak, házasodnak. Simán megy az európai népcsaládok sorába bevonulás, mert Európa népfajai ismerik neutrálitásunkat, hogy nemzetközi viszályok kiegyenlítésére senkihez sem szegődünk. Foly a harcz a pápaság és császárság, a latin és germán elem közt a kérdés felett, melyik a nap, melyik a hold? Nem kívánunk részt venni: egyszer mint magyarok egyik érdekkörnek sem adjuk fegyverünket, mint keresztények, mind a két félt felebarátunknak tekintjük. A pápaság indítja a keresztes hadjáratokat a pogányság ellen, egész nyugot fegyverre kél, csak mi s a keleti császárság vonakodunk. Egyikünk sem érti célját. Nem vagyunk jó keresztények, elég fanatikusok. Nem vagyunk jó európaiak. Reánkhozák a mongolokat, reánkhozák a törököket, az olasz hajósok darabját egy aranyért. A keleti vallás nekik nem keresztény vallás; a keleti császári udvar az Árpádokkal családi viszonyban áll: a keresztes hadak Byzáncznak fordulnak, megostromolják, beülnek trónjába. Minket Európa a török ellen nem segít. Így teljesedett be velünk szemben, hogy az evangelium a szeretet, a felebaráti szeretet, a lelki és világbéke forrása. Nyíltan szólva, a középkor minket ki akar pusztítani.

Hogy magunkról Nyugot-Európára térjek, nem kívánom magamat azon historikusok közé számíttatni, kik a középkorban csak sötétséget látnak. S ezt az érzést vallásomnak köszönöm. De felvett tárgyam háttéréhez tartozik, reávilágítani, hogy a középkorra elháríthatlanul következnie kellett a reformáczióknak, melyből vallásunk fakad.

A középkor lépcsőnként jutott a reformáczió korához. Az antik világban felfakad a magasztos jézusi vallás, a *szeretet vallása*. Az antik világ végéveiben dogmává alkotja. A középkor hajnalán a népvándorlás által romba döntött ó-világ rendezését a vallás lobogója alatt indítják, a félelem jelszava alatt. A lelkeket félelem, babona ragadja meg. A földi élet a siralomvölgye, az élet célja az üdvözülés. A kor ideálja a védő övet, a ciliciumot viselő remete, az önkorbácsoló flagellans. Fellép Nagy Károly, a világi elemnek részt követel a hatalomból, jogot a földi élet javaihoz, örömeihez. Fellép a VII. Gergely korszaka, a papi rend kiválása, bekövetkezik a középkor második korszaka, melynek uralkodó plánétája a gyűlölködő fanatizmus, ideálja a csodatevő szent. Keletkeznek a keresztes háborúk, a világi elem lelkéből a félelem, fanatizmus kezd oszlani. A remete és szent helyett ideálja a lovag, a hős. Következik a középkor poetikus korszaka: a lovagkor, a trubadourok, mondhatni, felfedezik a földi élet örök forrását, a *szerelmet*. A föld többé nem siralomvölgye. Keletkezik a szép kultusza, bekövetkezik a Renaissance, a theologikus irány nyomása alól a néplélek felszabadul, a politikai, a földi élet politikai irányban való berendezésének vágya foglalja le a lelkeket. A nép lelke forradalmi állapotba megy át. S itt következik be a középkor negyedik korszaka, kél fel a reakció.

És pedig elsősorban az egyház részéről. A Renaissance által fölébresztett olasz szép lelkeket sikerül a vallás szolgálatába hajtani, festő, szobrász, költő a vallást dicsőíti. De már a költők, a hajnal e pacsirtái üldöztetést vonnak magukra. A tudás — Kölcseiként — nem áldás. A görög-római klasszikusok iránt feltámadt figyelem: pogányságra hajlás. Mohamed kora köszönt be, ki megégettette az alexandriai könyvtárt, mert a *koránban* minden benne van. A természettudomány ébredése: tévelygés, a mózesi genezis tagadása. Galilei, a globus, a föld eszméjével máglyára való, mert hol lesz akkor a pokol. Az érzelem, akarat, ész, mely nem theologikus irányba halad: inquisitio, kivallatás, máglya tárgya. Az Isten többé nem szeretet istene, hanem ó testamentumi bosszuálló isten. Csak az igazhivők Izraelének az istene. Vége a lelki és közbékének, a néplélek le van igazva.

A világi hatalom kezét fog. Ha az egyház hierarchiájába behozta a rangfokozatot, a világi elem rangfokozatossága sem maradhat el. Az európai társadalom szintén hetes rangfokozatot kap. Az első réteg, ha nem is pária, de jobbágy. Az evangéliumi egyenlőség a világi elem köréből is eltávolított. Ha az egyház mindenben az Isten akaratjára hivatkozik, a világi hatalom az Isten kegyelméből kapott mindenhatóságra. Az osztályokra szakgatott társadalom egyik osztályával féken tartja a másikat, kifejlett az egyházi után, a világi absolutismus.

Egyházi és világi hatalom tultengésének félelme alá jut az emberiség. A tömeg lelke háborog. A közbéke fenyegetve van. A hatalom és környezete dobzódik. S a midőn e két hatalom a tömeget lábainál látja, a latin szellem a régi Róma fénykora útjában látja magát Európa felett; a helyett, hogy a germán elem ismét népvándorlásban vesse magát Rómára, felhangzik a germán lelkekben, térjünk vissza az evangéliumi egyszerűségre, az alázatra és szeretetre, reformáljuk az egyházat. S követi a világi reform. És a középkor csődbe ment.

A reformatio szó értelmét, tartalmát a magyar hitujítás szó nem fedezi. Az a világtörténelem egyik legnagyobb gondolata. A középkor szemfödele s a feltámadás reménye egy új korban. Luther látnoki lelke sem sejthette, hogy a midőn 1517. október 31-én a vittembergi vártemplom ajtajára 95 tételét kiszegezte, tizenöt századra borít szemfödelet s nemcsak új vallásnak, hanem új politikai világnak teszi le szegletkövét: *A liberalismus korszakának.*

Mint a vittembergi egyetem szerzetes tanárát, elsősorban a vallásbeli reformok gondolatja vezette. S bátor fellépése nyomán megkezdődött a dogma, ritus, lythurgia revisio alá vétele, a religio lényegének épségben hagyásával, a vallásnak a maga egyszerű alapjára visszavitelének törekvése. A reformatio a dogmából kihagyta a szűz Mária kultuszt, az atya, fiu, szentlélek szentháromságát. A templomban mellőzte a misét, térden imádkozást, gyónást, szobrokat, festészet diszitését; az oltár helyett a szószéket és urasztalát tette az isteni tisztelet központjává. A papság szervezetéből kihagyta a hierarkikus, a rangfokozatos sorozatot. Szerzetes rendeket nem alapít. A papságot felmenti a papi nőtlenség, a szerzetesi viselet alól. A papok kinevezési rendszere helyébe behozta a hívők általi választást; a hívők lelkét felmenti a gyónás és bűjt alól; szabaddá teszi a vizsgálódást, mit a lelkiismeret felszabadításának szoktunk nevezni. Miként a keleti vallás lythurgiájából kiküszöbölte a római nyelvet s mint holt nyelv helyébe az élő

nemzeti nyelvet állította. Mindez annyit tett, mint kiszakadást a római egyházból.

Sőt többet jelentett. Jelentette Európa ethnografiai alapon három részre szakadását. Az által, hogy a keleti vallásban maradt szlávoktól külön vált a római vallással Európa latin eleme s most a reformatióval különszakadásnak indul a germán elem.

S mi az emberiségre kihatott, kezdődött a kormányzás secularizációja, a papi ministereknek világiakkal felcserélése. S beindítása a törekvésnek, hogy nem az állam van az egyházban, hanem az egyház az államban. Ami annyit is tett, hogy nem az egyházi törvények, hanem az állam törvényei az irányadók. A renaissanceal megszabadult liberalismus új folyamba lépett. A világpolitika szakasztott a középkor szellemével. A vezetés a latin elem kezéből a germán elem kezébe esett. A latin államok hanyatlanak. Az orthodoxok elmaradtak. A protestáns államok emelkednek, a civilisatio vezetését a protestáns államok vették kezökbe. Anglia a középkori absolutismus romjain felépíti a parlamentarizmust. Amerika visszament a görög világ republikai kormányformájára. A népek lelkébe a lélek békéje visszatért. S nem szabad feladnunk a reményt, hogy a reformatio által beindított liberalismus terjeszti a jézusi szeretetet, terjeszti a felebaráti szeretetet s befoly arra, hogy nagy idők multán testté váljék az ige: „legyen béke a földön.“

A reformatio felszabadítja a sajtót, a tudást, a tudományt a vallás nyomása alól, különösen a természettudományt a mózesi teremtés elmélete alól. Feloldotta a nemzeti nyelv elvét a holt latin nyelv békójából, kezdődött a szabad vizsgálódás, a szabad gondolkodás, a felvilágosodás, a kultura, a nemzeti irodalmak felvirágzásnak indulása.

Az unitárius vallás a reformatio XVI. századi evolutiójának legutolsó, hogy ne mondjuk legmagasabb gondolata. A reformatio eszméje a nagy németek szivéből fakadt fel. A jezsuiták fellépése fejlődését világszerte megakasztotta. Ausztria meg élénk tudatában élve annak, hogy a latin érdekkörnek köszönte létrehozását, a maga területén, mindjárt kezdetben fegyverrel leverte. Magyarországon hatalmasan terjedt, mire bekövetkezett Magyarország három részre szakadása s a királyi Magyarországon elnyomni akarása.

Az eszme Erdélybe menekült. Erdélybe, hová a nemzeti szellem, a gondolkodás szabadsága menekült volt. Előbb a Luther, majd a Cálvin tana kezdett terjedni. Kolozsváré az érdem, hogy megtörténhetett, hogy papja, *Dávid Ferencz*, ki katolikusnak

született, a piaczi nagy templomot lutheránussá, majd reformátussá s végül unitáriussá változtatta, kimondva, hogy *egy az Isten*. Mit a János Zsigmond királyi udvara is magáévá tett.

Azonban János király özvegye, Izabella királyné s fia, János Zsigmond meghal, fejedelemséggé alakul Erdély, trónjára a Báthoryak katolikusnak maradt ága került. A reformatio Erdélyben megszakad. A katolikus erdélyi püspökség megszűnt, de a katolikus fejedelmi udvar, különösen a lengyel királylyá lett Báthory István nyomása s a jezsuiták beindulása alatt az erdélyi reformatio utolsó gondolatjára vetik magokat. A piaczi templom még az unitáriusoké, Dávid Ferencz az unitáriusok püspöke. Ha egy az isten, mi akkor a Krisztus? teszik fel elébe a kérdést. Az isten kiválasztott fia, a kereszténység prófétája, apostola, messiása; nem isten, mert aszszonytól született, hanem isteni ember, kit mint Megváltót kell dicsőíteni, imádnunk, lett a kérdésre a confessioja. Vonja vissza a Krisztus istenségi tagadását, vetik elébe. Dávid Ferencz e ponton átadja magát igazsága érzetének azon magasztosságának, mely a Jézust keresztfára, Luthert a végzetes szó kimondására, hogy „itt állok, látja isten lelkemet, de mást nem tehetek“, meghajol 1579. június 2-án elítélése előtt, mint vértanu hajtja le fejét a dévai vár börtönébe. Hol négy holnap mulva, a közhit szerint, nov. 15-én az egykoru Bogáti naplójegyzete szerint egy héttel előbb, november 7-én kiszenvedett. S az a kaszamata, ott a dévai vár keleti oldala felső pontján, sirja lett annak a nagy gondolatnak, hogy miután Európa más három népfaja magának külön vallást alapított, a magyar mint negyedik népfaj, nemzeti geniusának megfelelő külön vallást formulázzon.

S reánk hagyta hitét, bátorságát, ha szenvednünk kell; s az emberiségnek egy nagy igazságot, hogy a menny nem érintkezik közvetlen a földdel, hanem megáldja a nagy embereket a sziv, a lélek azon isteni adományával, hogy az emberiség boldogítóivá válhatnak. A Krisztus emberi voltának kimondása szárnyat adott a lelkeknek, alapgondolata lett a nagy elmék, világboldogító nagy emberek előállhatása lehetőségének, az isteni gondviselés szárnyai alatt. Dávid Ferencz halála hite értékét Anglia és Amerika megértette. S most, meglehet, ha vallásunk történetét megiratnók, a világ szimpathiája felénk fordulna. Hiszen nálunk most a Mátyás király-szobor ünnep alkalmából hangzott el egy katolikus nagy tekintély (Apponyi) ajkáról: „Krisztus is gyermeknek született.“

Hogy itt az élet alkonyán confessiot tegyek az iránt, hogy miért vagyok hálás, hogy unitáriusnak születtem s szellemében

neveltettem; egyszerű megfejtése, hogy vallásom szellemének köszönöm, hogy lelkem harmoniája elkísért, hogy táplálta bennem a gondolatot, hogy előbb magyarnak születtem s hogy a faj-, haza- és szabadságszeretet a vallással nem ellenkezik s azt az érzést, hogy vallás-, faji különbség nélkül mindenki felebarátunk. S belém oltotta azt a vallásos érzést, hogy aki törvényeit megtartja, felette az isteni gondviselés őrökdi. De ha az örök törvények ellen vétkezett, nincs megbocsátás, a lelkiismeret feldulja lelkünk harmoniáját. Mert szabad akarattal vagyok felruházva.

S vallásunkban neveltetésünknek köszönhetjük, hogy a nagyási hóbort nem kísért. Hogy máig is fülünkbe hangzik: „Domini auditores, munkásság és becsületesség lesz kenyerek.“ S hogy magamban az unitáriust rajzoljam, neveltetésemnek köszönöm azt a visszaemlékezést, hogy abban az időben, mikor az unitarizmus tért akart Bécsben foglalni, megyünk az utcán, kezem mintegy tudtomon kívül adakozik, ismételten adakozik. Felém hangzik: Ön ugy látszik protestáns s talán éppen unitárius, mi katolikusok, nem adakozunk. Vagy azt a visszaemlékezést, hogy Pestről hazajövök, itthon valaki így szól hozzám: „ha látta volna a pénztáros kisasszony örömét, mikor vissza vitte a mivel többet adott vissza!“

Hogy confessionkra térjek, azzal végzem felolvasásomat, hogy nekem két tanárom érte el a századik életévet, mind a kettőt végigkísérte hosszú utján lelkének harmoniája. Az elsőt meglátogatta a nagy Kazinczy Ferencz. Mint erdélyi leveleiben beszéli, szóba került confessionk. Az én tanárom fejtegeti. Hiszen én az önök kátéjából másképp olvastam, vág közbe Kazinczy. Szabó Sámuel egész nyíltan feleli: A mi confessionk két elemből áll, hitből és vallásból. Confessionk egy részét csak valljuk, de nem hisszük. S lehet, hogy megmagyarázta, hogy Dávid Ferencz confessionját az idők nyomása megmásította. Halála után 1580-ban Tordán zsinatot tartunk, Blandratáék a hatalom nyomása alatt jónak látták módosítani. Majd 1638-ban következett a második nyomás, keletkezett a dézsi complanatio. S ha el nem jött, eljön az idő, hogy confessionk az egy Isten vallását, a jézusi kijelentés értelmében fogja hirdetni. Ugy mint Dávid Ferencz contemplálta s a miért ma 323 éve börtönhalált szenvedett és akire emlékezve, ma ismételve mondjuk: Legyen áldott emlékezete!

Dr. Kövály László.

Ki volt Dávid Ferencz?

Kincses Kolozsvárnak kicsiny kunyhójára
 Rámosolyg a napnak legelső sugára ;
 Aranyyal vonja be a szalmafüdelet,
 Mely alatt a mi nagy Mesterünk született.
 Keskeny kis ablakon játszva szűrődik át,
 S míg az édes anya ringatja kis fiát, —
 Homlokon csókolja a drága csecsemőt
 S visszaszáll az égbe, honnan elébb lejött.

Korán eljegyezte őt az Ég magának,
 Játzó társai is angyalok valának,
 Együtt barangoltak erdőn, mezőn, réten,
 Tapsolt az öröm ott, hangos jó kedvében . . .
 Szomjukat hűs forrás habjaival oltva,
 Ajkuk a nagy Isten dicsőségét szólta :
 »Nagy ő a nagyokban, nagy a kicsinyekben,
 Porszemben, fűszálban örök, véghetetlen.«

Int a jó szerencse. Elragadja távol
 Szép szülőföldjétől, bérczes kis honától :
 Idegen világba, napnyugotra, messze,
 Hol ifju szívét a honvágy is epezsze . . .
 Nagyratörő lelkét rokon lélek várja,
 Hitvédő nagy Luther kebelére zárja ;
 S el-eltünődnek a wittenbergi váron,
 Mint valami régi, ismerős határon.

Hősünk csupa tűz még . . . Láng fiatal korban
 Gondol nagy merészet — kérve-kérdi : »jól van ?« —
 Szelid biztatással felel néki az agg :
 »Ily gondok bennem is régen virrasztanak . . .
 Tisztemet betöltém, helyemet megálltam
 Az osztó igazság fényes csarnokában.
 Vezessen téged is lelkiismereted . . .
 Küzd végig jó magad ezt a történetet.«

Tünt az alkony-óra . . . Titkos sejtelemmel
 Társalognak még az egy igaz Istennel ;
 S míg az agg szemében öröm könnye forna,
 Az ifju nagy bátran villámait szórja . . .
 Szines ábránd szárnyán mind magasbra törve,
 Látnoki lelkével belát a jövőbe :
 Igazáért mint küzd a nagy predikátor,
 Diadal-utjában százezernyi tábor.

Hófehér zászlaját fennen lobogtatja,
 Harsány visszhangra kél buzdító szózatja ;
 Körötte hullámszik népe, mint a tenger,
 Ostromolja váltig könybe lábadt szemmel :
 »Szólj, beszélj mihozzánk angyaloknak nyelvén,
 Hit — remény — szeretet igéit hirdetvén :
 Nyisd meg előttünk az új eget, új földet,
 Miről oly sok szépet hallottunk tetőled.«

S megered a beszéd zengzetes ajakán,
 Csüng a nagy sokaság bajnoki alakján ;
 Arcza derüjében boldog hit sugárzik,
 Felhat egészen a fényes Mennyorszáig . . .
 Hangja lágyan csendül, mint az est harangja,
 A viharzó kedélyt csillapulni hagyja :
 Majd mennydörög ő is, szivet-lelket rázón —
 S nagy világosság gyul szép Erdélyországon.

Lelkesült morajjal övezi népözön ;
 Élő szoborként a hires kerek kövön
 Ugy megáll ő, mintha egy félisten volna :
 Messze századoknak világító tornya . . .
 Szent zsolozsma kél a komor szentegyházban,
 Áldoz az embersziv hálatelt fohászban ;
 Eltörpül az oltár, de a szószék ragyog.
 Jézus maga beszél : »Testvéretek vagyok.«

* * *

Egy kép a más után elvonul előtte,
 Ugy, amint forrongó képzelete szótte :
 Most a hir, dicsőség büszke gloriája,
 Majd a kínszenvedés rémes Golgothája . . .
 Sejtí, tudja jól, ez mind valóra válik,
 Égi szózat hívja : »légy hí mindhalálíg !«
 Szent örömtől repes örök-ifju lelke :
 Ót a Mindenható jobbára emelte.

Józan Miklós.